

MALAZGİRDİN SONRASI

Anadolunun fethi

Yazan: İsmail Habib Seviük

7764037

Malazgird zaferinin ilk büyük neticesi Anadolunun fethidir. İmparator Diyojen'e karşı Bizanslıların feci muamelesi Alpaslanı hidete getirdiğinden onun intikamını almak için kumandanlarına Bizans ülkesinin istilasını emretti. 1072 yılının baharında verilen bu emirle o büyük fetih başlamış oluyor:

Yeni emaretlar:
Hâfiz Ebrû'nun «Zübde-tüt-tevârih» ine göre Alpaslan Emir Saltuka Erzurum ve havalisini; Emir Artuka Diyarbakır, Harput ve Mardin taraflarını; Emir Danişmende Sivas, Kayseri, Tokat, Amasya havzasını; Emir Çavuldura Maraş, Elbistan muntakasını; Emir Mengüçüce de Erzincan, Kemah, Şibinkarahisar bölgesini «ikta» ederek «oraların fethi» ni emreder. «Nakd-üt tevârih» de 1071 yılı vakalarından bahsederken Ahmed Danişmend'in beş altı sancakta «Hükümet-i Danişmendiye» yi, Eksükoğlu Artuk Beyin Mardinde, Mengüçüce oğullarının da Erzincanda devlet kurduklarını yazar. Her iki mehzan gerek kuruluş tarihlerinde, gerek kurucuların isimlerinde düzeltilecek cihetler var. Bir kere «Büyük Selçuk Devleti» ne bağlı bu «müstakil emaretlar» öyle hemencik meydana gelivermedi. Erzuruma gönderilen Emir Saltuk değil Ebülkasımdır. Saltuk onun kurduğu hükümette üçüncü hükümdar olup adı sonradan bütün hanedana alem oldu. Artuk Bey ise Orta Anadolu ile Suriyede savaşlar yapıp durdu.

Yeni istilaların hususiyeti:
Alpaslanın Emirlerine yaptırdığı bu yeni istilaların eskilerine hiç benzemeyen mühim hususiyetini Garblı mehzazlar açıkça söylerler. De - Guignes (C - 3, S - 349) şunları yazıyor: «Alpaslan, İmparatoru gösterilen muameleyi, muahedenin ihlâli telâki ederek, Rum İmparatorluğu arazisine yeni ordular sevketti. Bunlar evvelce olduğu gibi yalnız akın yapmakla iktifa etmediler. Türkler, bu sefer, istilâ ettikleri vilâyetlerde yerleşiyorlardı.» Lebeau da şöyle diyor: «Diyojen'e reva görülen muameleden dolayı Sultan seferlere başladı. Hem bu seferler evvelkiler gibi geçici değildi. Türkler içerilere doğru ilerledikçe memleketle adam akıllı yerleşerek fetihlerini sağlamalamak için her türlü tedbire başvuruyorlardı.» Evet, artık bunlar ne skin, ne vurgun, hattâ ne de istilâdır. Bu artık köklü fetihlere mahsus bir yerleşti.

İlk cenk:
Mükrimin Halil Yinançın «Selçuklular Devri» kitabında etrafıle anlatılır: 1072 de Artuk ve Tutak Beyler, Kızılurmağı geçerek, Bizansa karşı esas taarruza başladılar. İmparator Mihail Dükas Şark ordularını kumandanlığına İzak Komnenos'u tayin etti. Ordudaki Frank askerlerine de General Ursel tayin edilmişti. Hani «Ahlât Yarışı» yazısında gördük; Sicilyanın Arablardan istirdadında ün salan kahraman; hani 20 binlik Frank askerle Ahlata giderken bir daha geri dönememişti; işte şimdi de gene Frankların kumandanıdır, (ve şimdi de gene, Malazgirdde olduğu gibi esas ordudan ayrıldı. Yalnız bir yıl önce Malazgirdde o iş iradesi haricinde olmuştu. Bu sefer orduyla Kayseriye varduktan sonra başkumandan İzak Komnenos'a darılıp maiyetindeki askerle beraber Sıvasa gitti. Yani ünlü general Bizans İmparatorluğuna isyan etmişti. Türk Emirleri, Ursel'in ayrılışla daha ziyade zayıflayan Bizans ordusunu kolayca tepeleyip başkumandanı da esir ettiler. İzak Komnenos büyük bir necat fidesi vererek İstanbulla dönebildi.

Melikşah zamanı:
De-Guignes anlatır: Alpaslan ölümlükten haşmetli otağında bütün kumandanlarını çağırarak büyük oğlu Melikşaha biat ettirdi. Onu Veziri Nizamülmülke tavsiye ve emanet etti. On dokuz yaşında dünyanın en kudretli tahtına çıkan genç hükümdar, Vezirine «A-tabek», yani hükümdar babası unvanını verdi. Türk tarihinde bu unvan ilk defa bu suretle meydana çıkmıştı. Bağdad halifesi le Melikşaha «Sultan» unvanından başka «Emir-ül-Mü'minin» lâkabını verdi. O zamana kadar yalnız halifelere mahsus olan bu unvan da ilk defa bir hükümdara veriliyordu. Genç Melikşah babasının bütün meziyetlerini nefsinde toplarmıştı. Ölen Alpaslan sanki onun şahsında gençleşip devam ediyordu. O da babası gibi cesur, hareketli, tebaasının hakları üzerine ürtiyen bir âlicenabdi. Devlet başkanlığına ordu serdarlığında Alpaslan manen devam ettiği gibi hükümet başkanlığı da Nizam-ül-Mülkün şahsında olduğu gibi devam ediyordu. Gibbon bu ünlü vezirin dirayetini, ilmini, kudretini methederken: «Melikşahı bütün dünyada âdil diye o yükseltti» der. De-Guignes de vezirin kudretindeki haşmetli anlatmak için şunu naklediyor: Halife Ka'im-biemrullah vefat edince vezirin oğlu Müeyyed-ül-Mülk Bağdada gitti ve Muktedi-billâh, i halife ilân etti. Evet Selçuk İmparatorluğu haşmetler haşmetiydi.

Kutulmuş oğulları:
Kutulmuş ki Alpaslanın kardeşiydi, saltanat davasına yaptığı cenkte maktul düşünce Alpaslan ona ağlamıştı. Onun beş oğlu vardı. İsimleri malûm olan dördü şunlardır: Süleyman, Mansur, Alp Yoluk, Dolat. Melikşah 1073 te bu kutulmuş oğullarına hükümdarlık mensuru yolladı. Onları orta ve batı Anadolunun fethine memur etmişti. Bu Selçuk prenslerinin

mayetine Artuk, Tutak, Afşin, Davudoğlu gibi en bahadır Emirler verildi. Kutulmuş oğulları ayrı ayrı muntakalarda fetihlerle meşguldürler. Bizans İmparatoru Mihail büsbütün tehlikeli bir şekil alan bu Türk taarruzlarına karşı bu sefer amcası Yuanis Dükası başkumandan tayin etti. Bu, önce asi general Urseli tedibe karar verir. Onunla yaptığı cenkte hem mağlûb, hem de Ursele esir oldu. Asi general kendi esirini zorla İmparator ilân edip onu tahta çıkarmak üzere Üsküdüre gelir. Bizans İmparatoru bu tehlike karşısında Türklerden istimdad ediyor. Artuk Bey yaptığı cenkte Yuanis'i de, Urseli de esir etti. Yuanisi fidiye ile Bizans, Urseli de gene fidiye ile karısı kurtardı. Ertesi yıl, 1074 te, İmparator, Şark ordusu kumandanlığına Aleksis Komnenos'u tayin eder. Bu, Bizans generallerinin en genç ve en liyakatlısı. Ursel, orta Anadoluda fetihlerle meşgul Tutaka gidip işbirliği teklifinde bulunuyor. Öte yandan Aleksis de büyük meblâğlar vererek Tutaka Urselin kendine teslimini teklif etti. Türk Emiri bunu daha uygun bularak asi generali Yunan başkumandanına teslim eder. Bütün bu cenklerle fetihler hep Kutulmuş oğulları namına yapıyor.

Meydanın Süleymana kalışı:
Kardeşler içinde en büyükleri olan Süleymanın Malazgird cenği olurken Alpaslanın yanında bulunduğunu evvelce görmüştük. Süleyman Bireciği kendine hareket üssü yaparak, De-Guignes'in yazdığı gibi, Antakya'ya kadar olan bütün yerleri fethetti. 1074. Ertesi yıl 1075 te Antakya'yı muhasara ile orayı senevi yirmi bin altın vergiye bağladı. Ertesi yıl 1076 da Konayayı zaptederek kendine merkez yaptı. Dört kardeşten Alp Yoluk ile Dolat cenub hareketlerinde esarete düşerek ortadan silinirler. Batı Anadoluda fetihlerle uğraşan Mansur 1077 de kardeşi Süleymanla cenge tutuşup maktul düşünce Süleyman bütün Türkmenlerin başbuğu oldu. Artık meydan Süleymanındı.

Bizanslılara yardım ederken:
Bizans kargaşalık içinde. Rume- li kumandanı Briyanos kendini imparator ilân ettiği gibi Anadolu kumandanı Botunyades de aynı suretle hareket eder. Ahmed Refigin «Büyük Tarih-i Umumi» sinde (C - 4, S - 170) bu isyanlar üzerine İmparator Mihail'in Süleymanla bir muahede yaparak Anadoludaki vilâyetlerin hepsini Süleymana terkettiği yazılmaktadır. Anadolu kumandanı İstanbula girip imparatorluk tacını giydi. Fakat Rumelide imparatorluk davasıyla İstanbula yürüyen rakibine karşı Süleymandan istimdad eder. Aidiği Türk kuvvetleri sayesinde rakibine galebe çalıyor. Fakat biraz sonra, 1079 da, garbi Anadolu hâkimi olan Melisenos, Türklerin yardımile Botunyades gibi imparator olabilmek için kendi muntakasındaki kaleleri Süleymana verdikten başka gene onun yardımile İstanbula girmek üzere İznığe geldi. Orada kuvvetlerini hazırlamakla meşgulken İmparator ordusile gelip İznığı muhasara eder. Süleyman, gûya Melisenos'un imdadına koşuyormuş gibi, ordusile yetigerek İmparatoru mağlûb edip İznığe kendisi yerleşir. 1080.

Boğaziçine yerleşti:
İznik Bizans İmparatorluğunun İstanbuldan sonra en mühim ve en müstahkem beldesiydi. Jean Pozzi «Micée», yani «İznik» isimli eserinde, Romalılar zamanından kalma bu metin kaleden bahsederken iç ve dış kulelerin 220 yi bulduğunu söyler. Charl Texier de «Küçük Asya» kitabında kale çevresinin 4427 metre olduğunu yazıyor. Süleyman payitahtını derhal İznığe nakletti. Bu mühim fethi halife ve «Büyük Sultan» Melikşaha bildirir. Halife ona «Sultan», Melikşahın büyük divanı da ona «Melik», yani kral unvanını verdi. Süleyman İznikten sonra bir hamlede Üsküdüre alıp Boğaziçi kıyılarına yerleşir. Haşmetli İstanbulu hayranlıkla seyretmektedir. Boğazın Anadolu kıyılarında gümrük daireleri kurarak gelen geçen gemilerden bac alıyor.

Antakyanın ehemmiyeti:
Süleyman yalnız Boğaziçine değil bütün Marmara sahillerine alarak Çanakkale Boğazının Anadolu kıyısına da yerleşti. Ondandır sonra cenuba ehemmiyet verip Tarsus ve Adanayı zapteder. Artık bütün hedef Antakya'dır. Orası ortaçağın en kalabalık ve en müstahkem şehirlerinden. İlk Havarilerin toplandığı meşhur Kısyan kilisesi yüzünden Antakya hristiyanlık âleminin Kudüsten sonra en mukaddes şehri olduğu için manevî ehemmiyeti de çok büyük. Aynı zamanda Suriye, Elcezire ve Anadolu arasında kilit yeri olduğu için stratejik ehemmiyeti de herseyden üstün. Hele kalesinin heybeti, sarplığı ve çetinliği. Orası cebren alınamaz, mutlaka içeriden alınabilir. Öyle olmasa «ergüzeştçi bir Ermeni generali hiç orayı ele geçirebilir miydi? Kimdi bu Ermeni generali? Flaret'in macerası:

Frenk tarihçilerinin Flaret, Bizanslıların kendi şivelerine uydurarak Flaratos dedikleri bu Ermeni asilzadesi İmparator Diyojen'in generallerindendi. Maraş muhafazasına memurdu. İmparatorun hezimetinden sonraki Bizans kargaşalığından istifade ile Maraşa kurduğu hükümetini genişletti. Harput ve Malatyayı aldı. Doğudaki Türk istilaları yüzünden Kilikya'ya kaçıp yerleşen Ermeniler de onu tanyınca hükümeti daha büyüdü. Bizanslı başlıklar kesilen Rum ku-

mandanlarının da ona iltihakı ve bu arada Ürfanın da onun eline geçmesi... Talhin bütün bu cilveleri yetmiyor gibi 1078 de Bizansın son valisi Vasağın şehirdeki Ermeniler tarafından öldürülmesi üzerine o Ermeniler tarafından Flaret şehre davet edilmesin mi? Ermeni generali kolunu salıyarak girdiği Antakya'yı hemen devletin merkezi yaptı. Fakat cenubundaki Suriyede Alpaslanın kardeşi Tutus hükümdarlık yapıyor, doğusunda Halep ve Musul hükümdarı Şerefüddeve Müslim, şimalinde de Selçuk Sultanı Süleyman var. Flaret bu kuvvetli müslüman devletlerine vergi vererek tutunabilmektedir. Müslümanlara yardım için İsmail isminde birini Antakya'ya şahna tayin etmişti. Flaret'in Urfa valisi olan oğlu Barsanla arası açılır. Oğlunu hapseder. Hapisten kurtulunca Barsan solığı İznikte a'arak Süleyman Şahı Antakyanın fethine teşvik ediyor. Aynı zamanda Antakya şahnası İsmailden de mahrem davetiyeler gelince...

Destani fetih:
Süleyman Şah çok cüretli bir plân hazırladı. Antakya'yı orduyla gidilemez. Şehirde halk kalabalık, kalede asker çok. Şamdaki Tutuş ile Halebdeki Müslim de işi duymamalı. Kuvvetlerini küçük müfrezelere ayırdı. Geceleri yürüyüp gündüzleri gizlenerek 280 kişilik askerle ilkönce kendi Antakya önüne bir hayalet sessizliğiyle vardı. Gece karanlığında Faris kapısı burclarına ipler atılarak askerlerini yukarı çıkarttı. Faris kapısı açılır. Dış kale burclarının bir kısmını alan Türklerin tekbir nâraları ortalığı velveleye verince... Bütün şehirde telâş, kıyamet, kaçan, çığnayan. Ertesi sabah civarda gizlice tertiplenen müfrezelerden ilki 300 atlı olarak yetişir. Birbiri ardından diğer müfrezeler 13 aralık 1084 te şehir tamamen ele geçti. Süleyman Şah büyük Kısyan kilisesini camie çevirterek 120 müez-zine ezan okutuyor: 12 ocak 1085 te iç kale de amanla teslim oldu. Süleyman bu büyük fethi Büyük Sultan Melikşaha tebşir eder. Bütün islâm ülkelerinde bu zafer şenliklerle tes'id ediliyor. Mükrimin Halil'in kitabında yazıldığı veçhile devrin şairleri, başta büyük Arab şairi Ebilverdi olmak üzere zafer kasideleri yazmaktadırlar. Bu fetihle Süleyman Şahın şanı kat artmıştı.

Türkiyenin meydana gelişi:
Antakya baskını zamanında Ermeni hükümdarı Flaret teftişteydi. Şehrin sukutunu öğrenince başını döve döve Maraşa gitti. Fakat Süleyman Şah Antakyadan sonra Antebe kadarki beldeleri bizzat kendi fethettiği gibi Maraş ve Elbistan taraflarını da Emirlerinden Buldaci zaptettiğinden Flaret oğluna sığınmak üzere Urfa'ya gider. Fakat oğlu babasını kabul etmez.

bul ediyor. Sultan mükâfaten onu Maraş valisi yaptı. Ermeni generalinin macerası böyle biter. Yalnız onun macerası bitmedi. Anadolunun fethi de bitti. De-Guignes şöyle der: «Süleyman 1085 te bütün Anadolu fethini bitirdi. Bunun fethettiği memleketlere müverrihler Türkiye namını vermişlerdir.» Evet, aziz Türkiyemiz dokuz asır önce böyle doğdu.

